

Великорода В. Б., Шаблій С. В.,
ПНУ імені В. Стефаника, м. Івано-Франківськ

ФРЕЙМ-АНАЛІЗ ПАРАТЕКСТУАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРЕСІ

У статті досліджуються процес фреймоутворення, кореляція фреймів і зв'язки між паратекстуальними елементами (заголовком, ілюстрацією) та текстом у медіа дискурсі (на матеріалах статей журналу "Time"). Розглядаються випадки деконструкції та повного заміщення фреймів на різних етапах сприйняття заголовка у тексті статті.

Ключові слова: фрейм, слот, заміщення фреймів, паратекстуальність, паратекстуальний елемент, заголовок, ілюстрація.

В статье исследуются процесс образования фреймов, корреляция фреймов и связи между паратекстуальными элементами (заголовком, иллюстрацией) и текстом в медиадискурсе (на материалах статей журнала "Time"). Рассматриваются случаи деконструкции и полного замещения фреймов на разных этапах восприятия заголовка в тексте статьи.

Ключевые слова: фрейм, слот, замещение фреймов, паратекстуальность, паратекстуальный элемент, заголовок, иллюстрация.

The article deals with researching into the process of frame formation, the correlation between frames, and relations between the paratextual elements (headline, illustration) and text in media discourse (on the material of articles in Time magazine). The cases of frame modification and frame-shifting at different stages of the article headline perception are described.

Key words: frame, slot, frame-shifting, paratexts, paratextual element, headline, illustration.

На сучасному етапі розвитку мовознавства вивчення функціонування мови через призму пізнавальної діяльності є особливо популярним. Поняття фрейму як когнітивної структури репрезентації знань є недостатньо дослідженим у вітчизняній когнітивній лінгвістиці. Розкриття аспектів функціонування фреймів у медіа текстах є актуальним у фреймовій семантиці передусім через усвідомлення лінгвістами все більшого впливу допоміжних елементів тексту на формування певного враження від прочитаного у свідомості адресата. Тому метою статті є фреймовий аналіз зв'язків між паратекстуальними елементами у медіадискурсі, а завданнями – дослідити процес активації фреймів текстом та паратекстуальними елементами, проаналізувати деконструкцію фреймів на прикладі суперечностей між паратекстуальними елементами і текстом, виявити вплив заміщення фреймів на сприйняття інформації. Відповідно, **об'єктом** дослідження є паратекстуальні елементи у друкованих медіатекстах. Когнітивні характеристики паратекстуальних зв'язків у медіатекстах виступають **предметом** дослідження.

Спектр застосування поняття фрейму досить широкий. Це поняття використовується у психології, соціології, комп'ютерних науках, когнітивній лінгвістиці, фреймовій семантиці. Під фреймом розуміємо "... певні схеми або корпуси понять чи термінів, поєднаних у систему, яка накладає структуру чи послідовність дій на певний аспект людської діяльності" [2, с. 123]. Можна припустити, що система фреймів є інструментом мислення кожної людини. За М. Мінським, фрейм має структуру, яка являє собою вершину (обов'язкове стереотипне знання) і слоти, або термінали, які заповнюються відповідною даному сценарію інформацією [4]. У процесі життя людини структури даних розширюються, отримують дотичні фрейми, набувають нових слотів.

Процес активації фреймів паратекстуальними елементами і їх часткове або повне заміщення текстом є особливо пізнавальним для дослідження саме медіатекстів, адже преса завжди має великий вплив на суспільство, тому вивчення засобів, якими журналісти привертають увагу до статті та яким чином паратекстуальність впливає на сприйняття читача, може бути актуальним аспектом дослідження у фреймовій семантиці.

Слід зазначити, що важливу роль в активації фрейму відіграють фонові знання, культура, освіта індивіда, а також контекст. Процес активації фреймів залежить від обізнаності інтерпретатора та контексту, в якому фрейм виникає. Хоча фрейми несуть у собі стереотипну інформацію, часто доводиться інтерпретувати їх відповідно до конкретного контексту. У ході аналізу вибраних статей ми дослідили, що взаємозалежність фонових знань з контекстом може становити проблему для інтерпретатора. Адже не завжди фрейми, активізовані фоновими знаннями про конкретну ситуацію, наповнюються відповідними їм слотами у контексті. В такому випадку контекст спричиняє деконструкцію початкового фрейму, яка може призвести до його повного заміщення (frame-shifting – поняття, введене в нейролінгвістику Ш. Коулсон). Заміщення фреймів яскраво спостерігається у жартах, адже жарти побудовані так, щоб очікуваний реципієнтом сценарій не відбувся і початковий фрейм заперечився зовсім неочікуваним фреймом.

"By the time Mary had had her fourteenth child, she'd finally run out of names to call her husband" [3, с. 49].

Читаючи жарт до слова "husband", інтерпретатор керується фреймом дітонародження, який наповнюється доречними йому слотами: народити чотирнадцять дітей важко, складно підшукати імена для такої кількості дітей. Слово "husband", на перший погляд, видається недоречним і змушує повторно аналізувати ситуацію, після чого розуміємо, що Мері не знаходить імен не для дітей, а для чоловіка, який винен у такій кількості вагітностей. Звичайно ж, ці слова образливі. На переосмисленні і побудоване заміщення фреймів. Нездійснення сподівань спонукає до "... лексичної реінтерпретації "назв" і викликає повторний прагматичний аналіз, який ми назвали заміщенням фрейму" [3, с. 49].

У нашому дослідженні розглядаємо випадки заміщення фреймів на прикладі зв'язків між текстом і паратекстуальними елементами статей журналу "Time". У друкованих медіатекстах основними паратекстуальними

ми елементами є заголовки та ілюстрації до статей. На основі вибірки з 40 журналів за 2012 р. вивлено два типи заміщення фреймів: часткове та повне. Для опису когнітивних характеристик паратекстуальних зв'язків ми взяли за основу класифікацію етапів сприйняття заголовків А.А. Брудного, який виділяє три етапи: 1) безпосереднє сприйняття (інтерпретація заголовка до ознайомлення з текстом); 2) динамічне сприйняття (інтерпретація заголовка під час читання тексту); 3) остаточне сприйняття (інтерпретація заголовка після прочитання тексту [1].

Стаття **“The Crusader”** (Time, March 19, 2012) є прикладом часткового заміщення фреймів. Заголовок активізує фрейм Хрестових походів – військово-релігійних походів на країни Близького Сходу в епоху Середньовіччя, метою яких було насадження християнства “невірним”. Про політичну тематику статті дізнаємося вже з перших речень. Автор статті повідомляє про політичну діяльність і поведінку кандидата на посаду президента США Р. Санторума. На динамічному етапі сприйняття заголовка початковий фрейм не наповнюється відповідними йому слотами, активується фрейм політичної діяльності. За віросповіданням Р. Санторум католик, що частково відсилає до фрейму Хрестових походів, адже в ньому є релігійний слот. Пов'язати два фрейми все ще складно. За все своє політичне життя Р. Санторум ніколи не піднімав етичних, а тим більше релігійних проблем, тому обізнаним у політиці читачам заголовок видається нелогічним. Як повідомляє автор статті, віднедавна політик почав торкатися моральних питань, різко засуджувати аборти і використання засобів контрацепції. Р. Санторум перетворився з реформатора на релігійного воїна. На остаточному етапі сприйняття заголовка фрейм Хрестових походів і фрейм політичної діяльності Р. Санторума об'єднуються спільним саме в цьому випадку слотом, пов'язаним із релігійною діяльністю. У фреймі Хрестових походів також є політичний слот, адже походи не несли виключно мету окультурення “невірних”, вони демонстрували жорстку політику католицької церкви. Тому автор прирівнює політика, який пропагує релігію в політиці, до хрестоносця.

Отже, на прикладі статті спостерігаємо часткове накладання фрейму Хрестових походів на фрейм політичної діяльності. В результаті злиття двох фреймів, викликаними паратекстуальним елементом і власне текстом, відбувається процес деконструкції початкового фрейму і утворюється новий – фрейм “політика-хрестоносця”.

Заголовок статті **“Your Head Is in the Cloud”** (Time, March 12, 2012) викликає у свідомості читача фрейм неухважності, який включає слот замріяності. Ілюстрація до статті, на якій зображено хмару на чорному фоні, підтримує слот, адже фразеологізм “to have one’s head in the cloud” (“витати у хмарах”) характеризує замріяну, а, відповідно, неухважну людину. Фрейм дозволяє зробити припущення, що у статті розповідатиметься про неухважну, відірвану від реального життя людину, яка живе у своєму захмарному світі. Автор статті інформує читача про дослідження психолога Колумбійського університету про вплив ери Інтернету на когнітивні можливості людей. Люди мінімізували використання власної пам'яті, оскільки цілком покладаються на пошукові системи. Зміст статті не демонструє слоту замріяності, оскільки мова йде не про мрії. Натомість виникає інший слот – нездатності мислити, який може відноситися до фрейму неухважності. Неухважна людина не концентрується на питанні, відволікається. У даному випадку люди відмовляються мислити, бо покладаються на Інтернет і смартфони. Це призводить до того, що в людини не тренується довготривала пам'ять, аналітичні й пізнавальні можливості, не накопичуються фактичні знання. Якщо інтелект не розвивається, людина починає швидко забувати інформацію, втрачає концентрацію уваги, тобто стає неухважною.

Під час інтерпретації заголовка у тексті виник новий слот, але не новий фрейм. Слот нездатності мислити підпорядковується фрейму неухважності. В результаті у статті відбулося заміщення слотів одного й того ж фрейму. На остаточному етапі сприйняття заголовка слот замріяності може активуватися, якщо трактувати його як метафору: в той час, як люди залежать від Інтернету, їхній мозок відпочиває, “літає у хмарах”.

Стаття **“Bahrain’s Stillborn Revolution”** (Time, January 23, 2012) демонструє заміщення фрейму вже заголовком. Революція означає докорінний переворот у житті суспільства, який приводить до ліквідації віджилого суспільного ладу й утвердження прогресивного. Бахрейн, маленьке королівство в Перській затоці, є однією з арабських країн, через які прокотилася хвиля протестів і революцій. Але на відміну від позитивних зрушень унаслідок Арабської весни, у Бахреїні було придушено революцію в зародку. Заголовок активує два фрейми:

- фрейм революційних дій;
- фрейм мертвонародження.

Слоти фрейму революційних змін містять інформацію про позитивні зрушення, агресивні дії, вихід на якісно новий рівень. Фрейм мертвонародження несе інформацію про життя, яке було в зародковому стані, але далі не розвинулося, тому нелогічно вживати слово “мертвонароджений” як означення до революції. Слоти двох фреймів протилежні. Через заміщення одного фрейму іншим утворюється новий нетиповий фрейм мертвонародженої революції. На динамічному етапі сприйняття заголовка зміст статті підтверджує утворений ним фрейм. Автор розповідає про те, як спочатку мирне демократичне повстання через утиски з боку влади переросло в революцію, яку одразу ж було жорстоко придушено. Багатозначною є ілюстрація: на фото зображено цвинтар, у центрі фокусу – могила 16-літнього протестувальника, якого переїхала поліцейська машина. Біля могили біжить маленький хлопчик, який, мабуть, символізує нещодавно народжене нове покоління, яке втікає від репресивного механізму. Оскільки суперечність фреймів розв'язалася на етапі безпосереднього сприйняття і вилилася в утворення заміщеного фрейму, а протягом статті новоутворений фрейм наповнювався відповідними йому слотами, переосмислення заголовка на етапі остаточного сприйняття не відбулося.

З усіх елементів паратекстуальності у статті **“Obama vs. the Church”** (Time, February 20, 2012) ілюстрація провокує заміщення фреймів найяскравіше. На малюнку зображено портрет короля Великобританії Генрі VIII, але замість обличчя короля бачимо обличчя президента Б. Обама. Зображення виконано в темних тонах, тому увагу привертає не яскравий колір певного об'єкта, а розкішне королівське вбрання. Генрі VIII відомий

реформою церкви, в результаті якої Англія відійшла від католицизму й утворила власну Англiканську церкву. Очолив Реформацію і нову церкву саме король Англії Генрі VIII. Фрейм Реформації викликається малюнком.

Автор статті розповідає про реформу Б.Обами щодо охорони здоров'я. У реформі від роботодавців вимагається включати у страхування всі засоби контрацепції. На динамічному етапі сприйняття заголовка активується фрейм реформи охорони здоров'я. Католицька церква виступила проти реформи, бо та суперечить вченню церкви – жодної контрацепції.

Фрейм Реформації і фрейм реформи охорони здоров'я мають спільне – слот зміни. Різниця в тому, що у фреймі Реформації слот стосується виключно церкви, а у фреймі реформи охорони здоров'я – соціального життя. Автор висловлюється, що Конгрес увів реформу в дію, не задумавшись, що вона суперечить вченням церкви. Заміщення фрейму Реформації на фрейм реформи охорони здоров'я створює іронічний ефект. Частково заміщення розкривається під час динамічного сприйняття, і повністю – на остаточному етапі, коли ми порівнюємо суть реформ обох правителів.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що процес деконструкції фрейму може мати різні вияви, а саме: різні фрейми можуть поділяти спільний слот, який логічно пов'язує фрейми в контексті, в результаті виникає процес суміщення фреймів і утворюється новий фрейм; початковий слот фрейму може замінюватися іншим слотом того ж фрейму. Випадки деконструкції можна назвати частковим заміщенням фреймів, адже певна частина інформації, витягнута з довготривалої пам'яті під час ознайомлення із заголовком, не знаходить місця на пізніших етапах його сприйняття. Фрейми заміщаються повністю, коли фрейм, викликаний паратекстуальним елементом, не наповнюється своїми слотами під час прочитання тексту. Зміст статті активує інший фрейм, що суперечить початковому фрейму.

Отже, дослідження когнітивних характеристик паратекстуальних зв'язків дозволяє стверджувати, що паратекстуальні елементи у медіатекстах виконують роль приманки, провокують виникнення асоціацій і очікувань щодо змісту повідомлення, які потім в тексті частково або повністю не здійснюються. Невиправдання очікувань часто є результатом прагнення автора створити ефект парадоксу чи іронії.

Перспективами подальших розвідок може бути дослідження когнітивних характеристик паратекстуальних зв'язків у випадку вживання у паратекстуальних елементах гумору, іронії й афоризмів та дослідження когнітивних особливостей паратекстуальності на матеріалі інших видів медіадискурсу (реклама, радіо, телевізійні жанри).

Література:

1. Брудный А. А. О сознании текста / А. А. Брудный // Мысль и текст : сб. науч. тр. / под ред. А. А. Брудного. – Фрунзе, 1988. – С. 3-9.
2. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания [Електронний ресурс] / Чарльз Филлмор. – Режим доступу: http://www.classes.ru/grammar/164.new-in-linguistics-23/source/worddocuments/_4.htm.
3. Coulson S. Semantic Leaps: Frame-Shifting and Conceptual Blending in Meaning Construction. / Seana Coulson. – Cambridge University Press, 2001. – 314 p.
4. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge [Електронний ресурс] /Marvin Minsky. – Режим доступу: <http://web.media.mit.edu/~minsky/papers/Frames/frames.html>.